

CONCIO VI.

SUPER PSALMUM XC.

DE VERTU QUINTO ET SEXTO

Non timebis a timore nocturno. A sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu, et demonio meridiano.

SYNOPSIS

Sumpto exordio a difficultate sacram Scripturam intelligendi, ad sequentia oratio procedit, ubi præmissæ interpretationi litterali mystica subsequitur: atque quid secundum litteram sit timor nocturnus, quid sagitta volans in die, quid negotium perambulans in tenebris: quid incursus, et demonium meridianum, breviter perstringitur. Secundum sensum mysticum quatuor assignantur tentationum genera, unum est tentatio occulta, sed levis quæ est timor nocturnus: alterum est tentatio occulta, sed gravis, quæ est negotium perambulans in tenebris: tertium est tentatio aperta sed levis, quæ est sagitta volans in die: quartum denique genus est dampnum meridianum, quæ singula suis exemplis accurate illustrantur, et tandem contra graves tentationes, et præsertim libidinis, copiosa et efficacia præscribuntur remedia.

Posterior pars tertiam continet explicationem, quatuor scilicet tentationum militi Christiano obvenire solitarum. Prima est timor difficultatis in via virtutum, et hæc est timor nocturnus ubi copiose probatur, quam facilis sit via virtutum, utpote quam anor maxime facili sit, et quam æquum sit aliquem laborem (si tamen aliquis sit) in via Domini suscipere, a contrario, via scilicet peccatorum laboriosissima docetur, atque D. Augustinas, ut qui utramque viam ambulaverit, in testimonium

adducitur. Altera tentatio militis Christiani, est vana gloria, quæ est sagitta volans in die. Tertia tentatio est corruptio sensuum, quæ est negotium perambulans in tenebris. Quarta denique tentatio est palliata alicujus boni et veritatis ostensio, quæ est incursus Demonii meridiani; quæ singula coloribus suis et doctrina exornata exaggerantur.

Recte ac sapienter ii fecisse, multumque omnino vidisse mihi videntur, auditores optimi, qui sententiam illam Dei, qua primi nostri parentis contumacia punita fuit, cum ei doctum esse legimus: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo*, non solum ad panem corporis, sed etiam cordis: nec minus ad animi curas, quam ad corporis labores referendum esse censuerunt. Nam uti terra, nisi magno agricolarum studio prius colatur et exerceatur, fructum non profert, et sæpe diligenter culta spinas ac tribulos pro frugibus et fructibus gignit: Sic ager Scripturarum, nisi meditatione assidua quodammodo subigatur, et piis devotisque lacrymis irrigetur, fructum intelligentiæ non parit. Nec raro spinas effundit molestissimarum questionum, quibus mirum in modum studiosorum animi cruciantur. Quare perspicue mentiuntur hæretici, cum sanctas litteras apertissimas esse, et explicatione non indigere contendunt. Nec mirum, si ex campo Scripturarum non triticum ipsi, sed lolium colligunt: nam *In sudore vultus tui vesceris pane tuo*. Et illum

regius Propheta beatum esse prædicat, qui scrutatur testimonia Dei, et in lege ejus meditatur die ac nocte. Neque alia de causa Liberatores noster, pastores et doctores in Ecclesia esse voluit (ut ait Apostolus) quam ut essent, qui campum istum Scripturarum diligenter excolerent, atque inde alimoniam spirituales toti familiæ dispensarent. Unus ex difficilibus atque obscuris locis propter quos non sine causa dictum esse arbitramur, *In sudore vultus tui pane tuo vesceris*, is est, quem hodierna oratione Domino adjuvante tractaturi sumus. Nam si meministis Psalmi nonagesimi explicationem ad eum produxi-mus versum, ubi legitur: *Non timebis a timore nocturno*. Quem locum S. Augustinus et cæteri Psalmorum tractatores cum primis difficilem atque implicatum esse confirmant. Quamobrem, ut dilucide, quantum fieri poterit, obscuram sententiam exponamus, nitentur primum litteralem sensum ex his prophetis verbis eruere. Deinde ad intelligentiam spirituales jacto litteræ fundamento liberius veniemus.

Igitur sanctus Propheta cum superioribus versibus divinam protectionem in Dei auxilio confidentibus promisisset, et præsidia atque arma ostendisset, quibus Deus in se sperantes instruere et communire solet, nunc hostes et jacula demonstrat, a quibus defendendi ac protegendi sumus. Atque in summa docet, nunquam noctu, neque interdum, neque clam, neque palam eum lædi posse, qui scuto veritatis alisque divinis armis communitus fuerit. Nam ad quatuor ista capita mala omnia atque incommoda revocantur. Quid enim detrimenti capere potest, ad quem neque mala nocturna, neque diurna, neque occulta, neque manifesta aditum unquam habent?

Primum igitur, qui habitant in adjutorio Altissimi, et scuto veritatis proteguntur, tuti liberique sunt a timore nocturno: hoc est, ab ea molestia, ab iis damnis, ab illis gravissimis incommodis, quæ interdum solus timor ac terror nocturnus secum afferre solet. Multi enim sunt qui a solo timore læduntur. Nam id efficit horror tenebrarum, ut homines timent, etiam ubi non est timor. Si quis forte in media aliqua silva, vel in templo aut cœmeterio solus noctem transigere debeat, an non vehementer timebit, quamvis periculum nullum imminet? Si truncum aut lapidem videat, lupum aut ursum putabit: si arborum folia a vento agitata sonitum

dederint, latrones continuo somniant. Neque solus iste timor hominem affligit, sed etiam in gravissima quæque mala interdum compellit. Temporibus Gedeonis quid innumerabiles illas copias Madianitarum tam facile dissipavit? Timor nocturnus. Neque enim Gedeon vi telorum aut gladium, sed noctis horrore, lagenarum complosione, tubarum sonitu, terrendo non feriendo, vociferando non dimicando, clamoribus non viribus Madianitas vicit. Itaque Madianitis ingentem illam cladem timor nocturnus solus attulit quam profecto nequaquam accepissent, si ex iis fuissent, qui habitant in adjutorio Altissimi. Cur enim sancti Anachoretæ (ut de aliis interim taceam) securi in vastis desertisque locis soli debebant, quamvis demones formidolosos umbris et spectris ad terrendum apertissimis nusquam eis non occurrerent, nisi quia in Deo plurimum confidebant? Cur Beatus Franciscus templa solitaria et deserta quærebat, et in eis solus absque ullo timore totis noctibus orando vigilabat, nisi quia fiducia clypeum nunquam deponerat? Quid enim timeat, qui patrone omnipotenti, et ubique præsentis se totum commisit? Ergo qui habitat in adjutorio Altissimi, non timebit a timore nocturno.

Neque vero solum metum noctis inanem sancta ista fiducia excludit, sed etiam a jaculis quæ de die volitant, a veris periculis, a veris damnis, veris incommodis, quæ non in tenebris cogitamus vel suspicamus, sed clara luce ipsis oculis cernimus et sentimus, defendet. Id enim significat, quod statim sequitur: *A sagitta volante in die*. Ubi elegantissima translatione sagittis volatum attribuit, quod alate et velocissimæ sint. Itaque neque noctu inanis timor, nec interdum vera arma lædere illum possunt, qui vere in Deo confidit.

Porro quod sequitur: *A negotio perambulante in tenebris, ab incursu et demonio meridiano*, ad occulta et manifesta mala referendum est. Quædam enim sunt mala occulta, ut proditio, insidia, stratagemata militaria, doli, fraudes, quibus ubique plenus est mundus: atque hæc quidem negotia dicuntur in tenebris ambulantia. Non quod solum in noctibus fiant, cum et noctu et interdum fieri soleant, sed quoniam secreto atque occulto in angulis et latebris pertractantur. Quocirca non dixit Propheta a negotio perambulante in nocte, sed in tenebris. Sæpe enim claras noctes propter lunæ

splendorem videmus, claras tenebras nunquam videmus. Alia vere mala sunt manifesta, ut cum hostis non a tergo sed a fronte: non in latebris vel angustiis, sed in medio campo te palam adoritur: nec dolo sed vi spoliatur, vel sauciatur, vel occidit. Atque ejusmodi calamitas apte incursus, et Dæmonium meridianum appellatur. Incursus quidem, quoniam hostis posterior non expectat, ut ad se inimicus veniat, sed ipse prior incurrit, et magno impetu in adversarium ruat. Dæmonium vere meridianum propterea dicitur, quod adversarius sit valens et audax, nullumque timeat, et in media luce apertissime grassetur. Atque hæc de primo et litterali sensu dicta sint. Venio nunc ad sensum alium altioris nobisque omnibus utilioris.

Quatuor sunt genera tentationum, quibus dum hic vivimus, pene semper exercemur. Siquidem alie sunt occulte, alie manifeste: et rursus tam istæ, quam illæ, partim repentine et leves, partim graves et importunæ. Tentatio occulta, sed levis, ipsa est timor nocturnus: occulta sed gravis, negotium ambulans in tenebris: aperta et levis sagitta volans in die: aperta et gravis, Dæmonium meridianum. Sed luce exemplorum, illustranda sunt hæc, quæ breviter proposita, nec tam explicata, quam enumerata sunt. Tentatio igitur occulta, sed levis illa est, quæ specie alicujus boni hominem fallit: sed ita tamen, ut mox ad primam lucem veritatis evanescat. Cogitat aliquis perceptionem corporis Domini non semper differre usque ad Pascha, sed mensibus singulis, vel decimo quinto quoque die, aut etiam octavo celestem illam mensam frequentare: sed protinus tentator accedit personatus pietate: et melius, inquit, erit more consueto solum in Paschate divina Sacramenta percipere. Sic enim et avidius atque ardentius sumes, et plus temporis ad animum præparandum habebis. Occulta tentatio est, et timor nocturnus, qui enim propterea timet, plane timet, ubi non est timor. Sume igitur clypeum veritatis: dic tentatori: Non est ita ut loqueris. Nam cibus ille divinus non fastidium, sed desiderium gignit: similisque est sali, et sitim atque esuriam secum affert: quo magis comeditur, eo magis desideratur. *Qui edunt me, ait Sapientia, adhuc esurient, et qui bibunt me, adhuc sitient.* Quod vero ad præparationem attinet, si tantam habere nitur, quantum Sacramenti ipsius majestas postulare frustra laboro, nam in Paschate qui-

dem, nec illam habeo: si vero quantum ab infirmitate mea Deus requirit, pauca horæ sufficiunt. Deinde usus an non aperte docet, nullos magis imperatos ad sacramentum accedere, quam eos, qui totum annum ad se præparandos habere volunt? Nec enim annum totum in peccatis purgandis, sed in perpetrandis, cumulandis, augendis consumunt: et cum toti sordibus usque ad verticem pleni fuerint, tum in sabbato sancto, vel in ipso die Paschalis horulam unam sufficere volunt, tam ad sordes confessione expiandas, quam ad tremenda mysteria capienda. Similis tentatio est, cum diabolus in corde tuo dicit, quid opus est tanto labore confessionem peccatorum facere? nam paulo post peccabis iterum, et quid tunc proderit prior confessio? Nonne igitur salius esset jucunde vivere dum licet, et postea ætate ingravescente, cum de mundo recedendum erit, omnia simul peccata una confessione delere? Sed cito responde: Quid si repente improvisa atque inopinata mors adveniat, et prius animam de corpore meo eliciat, quam ego de pœnitentia cogitare cœperim, an non certo certius me gehenna suscipiet perpetuo cruciandum? Deinde si confiteri non debeo, quoniam iterum fortasse peccabo, majori certe ratione comedere non debeo, nam iterum esuriam: bibere non debeo, nam iterum sitiam: unguis præcidere non debeo, nam iterum crescent: capillum tondere non debeo, nam iterum exoriatur: manus et vestes lavare non debeo, nam iterum sordescunt. Quod si filii hujus sæculi istis ratiunculis nihil moventur, nec propterea cibum et potum, et balnea et reliquam corporis curam omittunt: quanto magis filii lucis timere non debent at timore nocturno, nec specie boni tentationibus decipi.

Porro tentatio occulta, sed gravis et periculosa, esset, si homini pauperi et multos liberos habenti forte occasio sese offerret, marsupium nummis aureis plenum, diviti alicui clandestum ac tuto eripiendi, et simul intus in animo ejus ita Diabolus loqueretur: Quis novit, an Deus miseratus inopiam tuam, et divitem istum castigare volens, hanc tibi tam præclaram occasionem obtulerit? Certe tibi sæpe erepta sunt bona. Quid igitur peccabis, si auro isto tua damna redemeris? præsertim cum Deus omnino communia esse initio voluerit, et tamen dives iste supervacaneis abundet, tu necessariis indigeas. Magna sane tentatio, et vere negotium ambulans in tenebris, quo Tartareus negotiator infi-

nitas animas quotidie capit. Sed et soli tamen nocebit, qui non habitat in adjutorio Altissimi, et veritatis clypeum abjecerit. Nam qui serio cogitat, quod *Pures et rapaces regnum Dei non possidebunt*, quod *Facile est in oculis Dei subito hunc rare pauperem*, quod *Nullus, speravit in Domino, et confusus est*, quod *Pater noster cœlestis scit, quia his omnibus indigemus*, et qui totam hereditatem nobis daturus est, etiam ista minima non negaret, si ad animæ salutem expedire cognosceret, is facile tentationem vincit, et non de furto, sed de patientia cogitat.

Jam vero tentatio levis et aperta illa est, quæ modum et apertum malum suadet, sed tanta celeritate, ut prius homine vulneratum videat, quam advertere possit, unde ad se malum illud penetraverit. Quocirca istiusmodi tentatio sagittæ volanti per diem aptissime comparatur. Sagittæ siquidem quamvis non tegatur: sicut hami et laquei, neque tempore nocturno sed diurno jactentur, tamen celeritate nocent. Prius enim vulnus sagittæ sentitur, quam sagittæ ipsa conspici possit. Talia sunt, cum forte tibi per plateas ingredienti occurrit aliquis te ditior vel doctior, et subito pungeris sagitta invidentiæ: occurrit inimicus, et mox vindictæ atque odii stimulis incitatus: occurrit speciosa aliqua mulier, et statim amoris jaculo vulneraris.

Sed eadem hæc tentatio gravis et molesta efficietur, et Dæmonium meridianum appellari poterit, si quis ad nudum atque apertum malum tanta vi tantoque impetu impellatur, ut nisi singulari Dei presidio, maximoque suo labore non resistat: quales tentationes maximis bellatoribus suis Deus non raro permisit, ut inde videlicet gloriosius triumpharent. Talis erat illa atrocissima persecutionis tentatio, qua crudelissimi Ecclesiæ persecutores, cum viderent votum esse Christianis pro Christo mori, non eos sinebant statim occidi, sed cruciatibus variis tam diu torqueri sanctos Martyres jubebant, donec vel Christum negarent, vel horrendo spectaculo in supplicii vitam finirent. Ita Confessor Theodorus, Rufinus anatore, temporibus Juliani Apostatæ ab hora prima usque ad decimam, tanta crudelitate totque mutatis carnificibus tortus est, ut simile factum nulla ætas meminere. Ita illustrissimus Martyr Cassianus, ut Prudentius tradit, a puerulis, quos docuerat, jussu tyrannorum pro Christi fide stylis cultisque pennariis minutissimis vulneribus,

longissima acerbissimaque morte interemptus est. Ita celeberrimus ille Marcus Arethusius, ut *Gregorius Theologus* oratione prima in Julianum scribit, post innumeram, immanissimam, crudelissimamque superata supplicia, tandem melle perunctus in ardentissimo sole apum et vesparum morsibus interit.

Quid remedia, auditores optimi, adversus tam acrem tribulationem, in quam nos etiam hoc tempore facile incidere possemus? Fiducia in Deum, et clypeus veritatis. Nam, ut sanctus Augustinus in hunc ipsum locum annotavit, illi dumtaxat in persecutionibus a Dæmonio meridiano vincebantur, qui de se præsumebant, qui in suis viribus confidebant, qui in Altissimi adjutorio non habitabant. Itaque primum spes tota ac fiducia collocetur in Deum, qui etiam per infirmos et debiles, non solum fortiter pugnare, sed etiam vincere et triumphare sæpenumero solet. Deinde clypeo veritatis miles Christi diligenter instruat, cogitet sæpe ac serio, beatos esse mortuos, qui in Domino moriuntur. Fortunatam mortem, quæ naturæ debita, pro Deo potissimum redditur: et non esse condignas passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ nos manet in celo, nec ad futuras penas, quæ manent impiis in gehenna. Has enim cogitationes ut verbis utar D. Cypriani in exhortatione ad Martyrium in fine) quæ persecutio potest vincere? quæ possunt tormenta superare? Durat fortis et stabilis religiosus meditationibus fundata mens: adversus omnes diaboli terrores et minas mundi, animus immobilis perstat, quem futurorum fides certa et solida corroborat. Clauduntur oculi in persecutionibus terre, sed patet cœlum. Minatur Antichristus, sed Dominus Christus tuetur. Mors infertur, sed immortalitas sequitur. Occiso mundus eripitur, sed restituito paradiso exhibetur. Vita temporalis extinguitur, sed æterna reparatur. Quanta est dignitas et securitas exire hinc lætum, exire inter presuras et angustias gloriosum! claudere in momento oculos, quibus homines videbantur et mundus, et aperire eosdem statim ut Deus videatur et Christus? Tam velociter migrandi quanta felicitas, ut terris repente subtraharis, et in regnis cœlestibus reponaris? Hæc oportet mente contemplari et cogitatione hæc die ac nocte meditari, si talem persecutionis dies Christi militem invenerit. Vinci non potest virtus ad præmium prompta: vel si accessio ante prævenierit

sine præmio non erit fides, quæ ad martyrium præparata: sine damno temporis merces Deo iudice redditur: in persecutione militia, in pace conscientia coronatur.

Sed enim, auditores, Dæmonium istud meridianum, si passionis igne Christianum militem expugnare non potest, non quiescit propterea, sed ardore libidinis eum aggreditur, Talis illa tentatio carnis fuit, quæ B. Benedictum aliquando coegit nudum se in acutissimis spinis longo tempore volutare. Talis illa flamma libidinis, in pectore sancti Francisci diaboli arte succensa, quam vir sanctus ut *restingueret*, nudum se tempore frigidissimo in altissimis nivibus immergebat. Talis denique, ut cætera prætermittam, illa tempestas cogitationum, quam S. Hieronymus ad Eustochium scribens, in eremo se pertulisse, his verbis testatur: «Pallebant, inquit, ora jejuniis, et mens desideriis æstuebat in frigido corpore, et ante hominem suum jam carne præmortua, sola libidinum incendia bulliebant. Itaque omni auxilio destitutus ad Jesu jacebam pedes, irrigabam lacrymis, crine tergebam, et repugnantem carnem hebdomadarum inedia subjugabam: memini me clamantem diem crebro junxisse cum nocte, nec prius a pectoris cessasse verberibus, quam rediret Domino imperante tranquillitas. » Hæc si facerent nostri sæculi homines, non tam facile dicerent, castos se esse non posse. Quid enim mirum, si casti esse non possunt, qui jejunium et orationem, arma castitatis, oderunt? Qui non solum occasiones et pericula non fugiunt, sed etiam ea diligenter quarunt? Qui oculos defigunt in omnes feminas quas vident? qui nihil magis cupiunt, quam convivii et potationibus interesse? Qui magnam artem esse ducunt scire agere cum mulierculis? Qui hoc sacro tempore, quod pudor est dicere, ad Calvarie montem, ad memoriam nostræ redemptionis, profecturi non sunt, nisi ut mulierculas comitentur? Atque ego tamen serio illos admoneo, nunquam eos castos futuros, etiamsi milies peccata sua confiteantur, nisi sobrietatem prius addiscant, et feminarum conspectum, colloquium, consuetudinem fugiant. Si vero casti non erunt, neque unquam beati et felices erunt. Scimus enim, quia *Fornicariū et immundi regnum Dei non possidebunt.*

PARS SECUNDA.

Attulimus expositiones duas, ut obscurum hunc Psalmi locum pro viribus illustrarem: addemus nunc tertiam, quam duabus primis non minus veram, nec certe minus utilem futuram esse non dubitamus.

Quatuor tentationes sunt, quæ gradatim et ex ordine Christi militem adiunguntur. Prima eaque, ut mihi videtur, quidem difficilior, illos aggreditur qui vitam et mores serio mutare, et sæculi pompis deliciisque relictis ad crucis vexillum evolare desiderant. Istos enim initio conversionis, ut plurimum occupat timor nocturnus, hoc est metus quidam atque horror laborum, difficultatum, angustiarum, quas in via Domini esse sibi persuaserunt. Et quamquam ægrotorum more medicamentum virtutis utile et salutare esse non ignorat, tamen propterea ab eo vehementer abhorrent, quod omni felle amarum illis esse videatur. Tentatio ista prima merito timor nocturnus appellatur timor: quoniam non labores, sed timor laborum hominem affligit: nocturnus autem, tum quod adversitas nocte significetur, sicut prosperitas die: tum etiam, quod iste metus ex ignorantia tenebris totus nascatur. Quare si luce veritatis tenebre dissipentur, etiam timor nocturnus subito evanesceat. Quid igitur est, quod decipit Christi firones? Quid eos a Christi militia absterret? Qua ignorantia laborant? Nimirum, auditores, in eo decipiuntur, quod oculos tantum conijciunt in externos labores, quos homines sanctos tolerare vident: nihil vero cogitant de magnis illis adjumentis ac præsiidiis quæ Deus nobis præparavit. Itaque tale quiddam patiuntur, quale patiebatur olim minister Elisei, qui cum videret domum domini sui ab exercitu hostium esse circumdatam, et agmina Angelorum, qui Eliseum defendebant, non videret, actum esse putabat de domino suo, vehementissimeque timebat, ubi nulla prorsus erat causa timendi. Ita isti novi milites idecirco solum de virtute adipiscenda desperant, quoniam difficultatem virtutis cogitant, adjumenta divina non cogitant.

Sed, quæso te, quicumque es, qui virtutis viam adeo difficilem et laboriosam esse conquereris, et times a timore nocturno, cur Dei Filius venit in terras? cur sanguinem suum fudit? cur Sacramenta instituit? cur

Spiritum sanctum misit? nonne ut salutis viam facilem et expeditam nobis efficeret? Et cur legem suam, Evangelium, gratiam, libertatem, jugum suave et onus leve appellari voluit? Nonne ut tibi his nominibus persuaderet, Isaia vaticinium nunc esse completum, quo tanto ante prædictum est: *Erunt præca in directa et aspera in vias planas?* Si per Ezechiel Dominus tale nobis auxilium pollicetur, ut dicat: *Auferam a vobis cor lapideum, et dabo cor carneum:* et Spiritum meum ponam in medio vestri, et faciam ut ambuletis in præceptis meis, quid est quod metuamus? Num times ne Deus facere non possit, quod promittit? Si Deus per Isaiam dicit: *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assumunt pennas ut aquilæ: current et non laborabunt: volabunt et non deficient:* quid, quæso, respondere possumus? An Deus fortasse mentitur, qui est ipsa prima et sempiterna veritas?

Sed omitto adjumenta cætera, Sacramenta, Scripturas, orationem, sacras meditationes, cœlestes consolationes, aliaque permulta, quæ hominem justum per viam mandatorum Dei tamquam per amœnum pratium jucundissime currere faciunt. Unus amor, quem Deus petentibus et quærentibus non negat, nonne sufficit ut omnia gravia reddat levia; amara dulcicia; laboriosa jucunda? Unam habeas charitatem, et nihil tibi difficile esse videbitur. Vere enim dixit Augustinus sermone nono de verbis Domini: *Omnia sæva et immania prorsus facilia et prope nulla efficit amor.* Quos æstus, quæ frigora, quæ pericula ab equis, a fossis, a præcipitiis, a fluminibus, a feris perferunt venatores, pisces, aucupes? At num propterea dicendi sunt laborare? Minime vero. Nam animi gratia et delectationis id faciunt. Et tamen ei, qui venationes non amat, continuus ille discursus summus labor esse videretur. Quis facit, ut parentes laborem non sentiant, quem in liberis suis alendis, educandis, instruendis ferunt? Nonne amor? Quis facit, ut aves animantia muta pro pullis suis tantis laboribus consumantur, nidos luto ædificent, aut virgultis et frondibus construant, ciborum expertes incubent ovis, tum pullis jam natis ex remotis regionibus cibos convehant, et totos dies in hujusmodi discursatione consumant? Nonne amor? Quis Paulum, Ignatium, Laurentium, tot alios fortissimos, illustrissimosque Martyres lætari et gaudere in passionibus faciebat? Nonne amor? Quis tam

multos sanctos Patres ita affecit, ut sponte sua sæ divitiis omnibus spoliarent, perpetuum continentiam Deo voverent, vigiliis jejunii orationi vacarent, cilicis se affligerent, martyrii desiderio pene languerent? Nonne amor? Certe B. Franciscus non semel ad Barbaros navigavit, ut martyrium quaereret. Quis vero credat ei penuriam vel nuditatem laboriosam esse potuisse, qui tanto ardore martyrium sitiiebat? Jam igitur qui martyribus dedit, ut gladios, bestias, cruces, ignes, sartagines cum delectatione et voluptate perferrent, quique tot sanctis Patribus dedit, ut præter jugum legis Domini, tam graves sarcinas consiliorum, jejuniarum, vigiliarum summa facilitate, patenter, tibi saltem non dabit, ut jugum suave et onus leve mandatorum Dei alacriter feras? Valde igitur erras, et times ubi non est timor, quicumque viam Domini tamquam difficilem atque arduam fugis.

Sed quando etiam in via Dei laborandum esset, qua fronte istos labores recusare posses, si parumper cogitares, quale pramium justis hominibus sit præparatum; quales poenæ maneat impios in gehenna; quanta Deo pro tantis et tam multis beneficiis debeas; quanta denique pro salute corporis quotidie facias: nam beata illa et sempiterna requies nonne laboribus maximis et sempiternis digna esset? Si immanissimis bellis atteritur miles, pluribus fortasse annis in laboribus inquietus, quam in otio quietus, quid Christi militem tolerare par est, cui otium beatum et sempiternum præparatur? Qui vero sulphureos gehennæ ardores assidua cogitatione revolvat, labores hujus vitæ nonne delicias putabit? Quid, quæso, ageret dives ille purpuratus, si ad homines redire posset, et facultas ei concederetur, tormenta illa, quæ jam novit, laboribus hujus vitæ redimendi? At idem certe tibi faciendum est. Nam si improbus fueris, idem te locus recipiet, et desiderio eodem frustra quidem sed tamen flagrabis. Deinde si Deus tibi corpus et animam dedit, si te peccantem, tam benigne toleravit, si tam diu ad penitentiam expectavit, si tibi quamvis infirmo, solem suum, et pluvios non negavit, si Filium suum pro te pati et mori voluit, magnumne tibi esse videtur, si in obsequium ejus non nihil labores? Denique si corpus istud, vermium escam paulo post futurum, tam diligenter, tam libenter, tam ex animo curas, si secari atque exuri te pateris, ut

nihil agunt boni : et illi tedio et mœrore in solitudine contabescunt, et isti facile a peccatoribus decipiuntur. nec tam ipsi alios convertunt quam ab aliis ipsi pervertuntur. Quid remedii ? Non omni spiritui credere, non propriis viribus fidere, sapientiorum

consiliis acquiescere, atque in primis lumen a Deo quotidie flagitare oportet. Ita fiet, ut omni ex parte tentationibus superatis securi ac læti ad palmam et coronam tandem aliquando perveniamus. quo nos perducat, qui est benedictus in sæcula sæculorum Amen.

CONCIO VII.

SUPER PSALMUM XC.

DE VERSU SEPTIMO ET OCTAVO

Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis : ad te autem non appropinquet. Verumtamen oculis tuis considerabis et retributionem peccatorum videbis.

SYNOPSIS

Summatim textus versuum præsentium explicatur, ac inde ad eorum prolixiorem enucleationem descenditur, quæ triplex habetur. Prima est secundum D. Augustinum, qui mille et decem millia a dextris et sinistris cadentia, committiones esse exponit ; ubi variis testimoniis ostenditur, prosperitatibus, quæ per latus dextrum designantur, nullo plures superari, quam adversis, quæ latus denotat sinistrum : et quam serio proinde nobis sit ad vigilandum docetur. Secunda expositio est secundum Euthymium, qui tela et sagittas esse vult scilicet Diaboli, quæ suo sine frustrantur. Tertia est secundum Theodorem, et Bernardum, qui de hostibus illa verba dici intelligunt. Nobis a dextris ad esse bona eterna, a sinistris bona temporalia, quorum his homines improbi, illis Demones insidiantur, demonstratur, atque dextrum potius quam sinistrum latus custodiendum esse, exemplo sanctorum, testimonio Psalmographi et similitudine docemur et serio admonemur.

Obtenta de tot millibus hostibus victoria, in versu sequenti a Psalle regio proponuntur gaudia, quæ oculis propriis homo victor videt : et cur dicat oculis tuis, triplex redditur ratio. Qua ratione beati de panis damnatorum possint lætari explicatur, nempe non

de illorum malis lætantur, sed de mirabili et sapienti dispositione Dei, atque aliquot inde resultantes utilitates enumerantur : quales sunt, aucta lætitia, perfecta securitas, et major sanctorum splendor. Quam vile sit pœnas peccatorum nunc hic considerare, quas olim videre erit delectabile, exponitur, et ad ejus modi diligentem considerationem gravis et severa exhortatio epilogi vices obit.

Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis : ad te autem non appropinquet. Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis. Lætissimum, gratissimumque nuntiam, Christiani auditores, his verbis Prophetæ hodierna die vobis omnibus afferemus. Is enim, qui futurum ingentem belli apparatus, et hostium atque armorum multitudinem et varietatem Dominica superiore prædixerat, idem hodie prosperum belli eventum nobis exponit, et singularem atque inauditam victoriam pollicetur. Cadent, inquit, a dextris et a sinistris, tum committiones, qui tecum pari labore, sed non pari fortuna pugnant, tum sagittæ, quas partim scuto, partim gladio felicissime excipies ; tum etiam hostes tui, atque ii potissimum cadent, non fugient, ne iterum fortasse redeant ; neque comprehendentur vivi, quoniam neque divites sunt, ut ab eis summa aliqua pecuniarum expectari possit : neque probi et fideles, sed improbi et proditores, ut eos tutum non sit mancipiorum lo-

co domi retinere, sed cadent humi prostrati, vulnerati, occisi. Ad te autem non appropinquabit, neque timor, ut terreat, neque telum, ut feriat, neque hostis, ut capiat. Quin etiam parva victoria ad locum certaminis aliquando rediit, et cadavera occisorum ubique prostrata cum delectatione et voluptate considerabis.

Hæc est brevis summa totius Propheticae sententiæ, quæ, ut animadvertere potuisti, tribus modis explicari potest. Nam mille et decem millia, quæ a dextris et a sinistris cadent, vel commilitones sunt, ut Beatus Augustinus exponit: vel tela et sagittæ, quod Euthimio magis placet: vel postremo hostes, ut Theodoretus et Bernardus doceant. Et quamquam expositionem primam magis litteralem et veram esse arbitramur, tamen quia omnes illustrium auctorum sunt, atque utilissimam doctrinam continent, omnes breviter persequemur.

Initio igitur sanctos Propheta lætitiæ magnitudinem, quæ in hac victoria perfruemur, a magnitudine periculorum ostendit, nam cum hostes tam multos commilitonum nostrorum prosterneret, qui mille a sinistris, et decem millia a dextris misere cadere videamus, nos tamen in tanta strage sociorum tuti liberique erimus. Pariter quidem oppugnabimur, sed non pariter concidemus. Ad nos autem non appropinquabit, nimirum timor nocturnus, sagitta volans in die, negotium ambulans in tenebris, incursus et dæmonium meridianum. Ista siquidem omnia mala clypeus veritatis facile propulsabit. Quod vero dicitur, mille et decem millia, non ita accipiendum est, quasi certus aliquis numerus designetur, id enim solum divinus Propheta significare voluit plurimos futuros, qui a sinistris cadent, sed multo plures, qui a dextris: quo genere locutionis illud etiam in primo libro Regum scriptum legimus: *Perussit Saul mille, et David decem millia.*

Sed quæret aliquis fortasse, quæ causa est, cur plures a dextris, quam a sinistris cadent? Quæ est ista tam periculosa dextra? Facilis et expedita responsio est. Dextera tempus est prosperitatis, opum, honorum, deliciarum: sinistra tempus adversitatis, inopiæ, ignominia, miseriæ. Utrouque tempore homines impugnantur, utroque etiam tempore plurimi vincuntur et cadunt: sed longe et sine comparatione major fit strages, tempore prosperitatis, quam adversitatis: multo siquidem facilius dolor, quam voluptas

superatur: et multi blanditiis illecti in flagitia corruerunt, qui fortiter supplicii ante resistebant. Intellexit hoc Dæmon, atque idcirco, ut sanctos Hieronymus in vita Pauli primi Eremitæ scribit, cum videret sanctos Martyres supplicii necari posse, superari non posse, id persecutoribus persuasit, ut quos tormentis vincere non valerent, eos voluptatibus et deliciis oppugnarent. Itaque adolescentem quemdam cruciatibus variis frustra longo tempore tentatum in amenissimos hortulos tyrannus præcepit abduci, ibique inter lilia candentia, et rubentes rosas, cum juxta levi murmure serperet rivus, et molli sibilo arborum folia ventus perstringeret, super extractum plumis lectum resupinari, et ne se inde posset excutere, blandis ex serico nexibus irretitum relinqui iussit, quo cum recedentibus cunctis meretrix speciosa venisset, cepit delicatis stringere colla complexibus, et quod dictu quoque nefas est, virilia manibus attrahere, ut corpore in libidinem concitato, victrix se impudica superjaceret. Quid ageret miles Christi et quo se verteret nesciebat, quem tormenta non vicerant, superabat voluptas, tandem cœlitus inspiratus, præcisam morsu linguam in osculantis se faciem expuit, ac sic libidinis sensum, succedens doloris magnitudo superavit. Sanctos Patres, qui deserta et solitudines incolabant, nunc dæmon terroribus et verberibus affligendo, nunc voluptatum illecebras, vel cogitationi, vel oculis ingerendo ex eremo fugare, atque ad mundum revocare totis viribus conabatur. Sed minis et terroribus ne unum quidem unquam de eremo fugavit: carnis vero illecebris non paucos ad mundum, quem reliquerant, revocavit. Sanctus David cum adhuc privatus et pauper, armaque Saulis fugiens in montibus delitesceret, tam eximia virtute excollebat, ut non semel hosti ac persecutori pepercerit: postea vero quam ad regnum pervenit, et otium atque occasionem nactus est, simul adulterium atque homicidium perpetravit. Et quæ causa fuit iniquitatis Sodoma? *Saturitas panis et abundantia, et otium ipsius et filiarum ejus*, inquit Propheta Ezechiel. Nam abundantia saturitatem, saturitas otium parit. *Multam vero militiam docuit otiositas*, inquit Ecclesiasticus. E contra, mala, quæ hic nos premunt ad Deum ire compellunt. Denique Judæis adeo noxia prosperitas, adeo salutaris adversitas erat, ut David præcetur, et dicat:

Imple facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum, Domine, et: Cum occideret eos, quærebant eum; et revertebantur, et diluculo veniebant ad eum. Itaque non sine causa Dominus clamat in Evangelio: *Beati pauperes; beati qui lugent. Vae vobis, qui ridetis. Vae vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram in hoc sæculo, quandocuidem mille quidem a sinistris, id est, in adversitate propter impatientiam cadunt: sed decem millia a dextris, hoc est in prosperitate multo plures propter innumeram peccandi occasiones pereunt.*

Sed si hæc ita se habent, quid est, quod tam pauci statum securiorem amant? Cur perique omnes afflictionem fugiunt, prosperitatem querunt? Cur etiam in tanta commilitonum strage, tam parum timemus, si ex undecim millibus vix unus evadat? Certe in loco periculoso versamur, neque tempus videtur esse dormiendi. Quid? Si divinitus nobis significaretur, et hoc nostro numero unum post mediam horam moriturum, atque ad inferos sine ullo remedio descensurum, quis nostrum præ anxietate et meta non palleret, sudaret, trepidaret? At nunc spiritus veritatis, oraculum divinum aperte et sine ambigibus dicit, non unum ex multis certo moriturum; sed ex multis millibus vix unum evasurum et tamen quasi ad nos ista non pertinerent. Nihil penitus movemur. Videbat hæc magna pericula Dominus, quæ nos videre, et cogitare non volumus: et propterea tam sæpe, tam serio, tam ex animo nos monebat: *Vigilate, vigilate.*

Sed nunc ad secundam expositionem veniamus, secundum quam mille et decem millia, quæ cadent non commilitones, sed tela et sagittas intelligere debemus, de quibus etiam id quod sequitur accipiendum est: *Ad te autem non appropinquabit*, nimirum tela et sagittæ ad hominem justum et clypeo veritatis munitum non appropinquabunt. Quamvis enim codices latini, qui habent *Non appropinquabit*, numero singulari, et *Cadent*, numero multitudinis, admittere non videantur, ut eadem esse intelligamus, quæ humi cadent, et quæ ad justum non appropinquabunt: tamen ex codicibus Græcis, qui habent *Cadet*, numero singulari, istum esse hujus loci sensum intelligimus, cadet a latere tuo quasi pluvia quedam mille sagittarum, et a dextris tuis tamquam imber decem millium telorum: ad te autem non appropinquabit, neque pluvia illa sagittarum, neque

imber multo densior telorum. Tam vero cadere sagittæ, et non appropinquare dicuntur, cum diabolica tentatione sine suo frustrantur, nihilque detrimenti Christi militibus afferunt. Veram autem esse prophetiam hanc promissionem bene Diabolus novit, si verum confiteri vellet aut posset, quippe qui adversus Job, adversus Tobiam, adversus Paulum, Antonium, Hilarionem aliosque nonnullos magnos bellatores Dei omnes suas machinas adhibuit, omnes artes expertus est, omnia tela et jacula contorsit, et ne semel quidem aliquid profecit.

Restat expositio extrema, secundum quam mille hostium cohortem a sinistris, et legionem decem millium a dextris intelligimus esse casuram, et ad hominem justum minime propinquaturam. Homo justus, auditor, semper cum impiis, et peccatoribus bellum gerit, quos tamen ita vincere et trucidare studet, ut eos mundo, et sceleribus mori faciat: et quoniam dextera gladium tenet, quod est verbum Dei, quo pangit ac ferit corda peccatorum: sinistra vero clypeum fidei et patientiæ, quo non solum ictus adversariorum excipit, sed etiam eos quandoque percutit et prosternit: propterea quidam a dextris cadere dicuntur, et quidam a sinistris. Quia vero plurimos quidem sancti homines exemplo et patientiæ suæ convertunt, sed multo plures verbo predicationis, idcirco *Cadent a latere tuo mille et decem millia a dextris tuis; ad te autem, inquit, non appropinquabit*; tu convertes eos, sed ab eis tu minime perverteris. Utinam aliquos hoc tempore tales milites haberemus, videremus profecto pulcherrima spectacula. Quid, quæso, erat olim cernere sanctos Apostolos milites veteranos, exercitatos, ductos a Deo? Quale spectaculum videre Petrum in die Pentecostes una excursionis, uno impetu tria millia hostium prosternere? O si vidissemus Paulum semel inter tot adversarios modo gladium vibrantem, modo clypeum objicientem; nunc hoc, nunc illos trucidantem: nihil sane dubito, quin n illum cum eo Cæsarem aut Rolandum comparassemus. Nemo enim tam multos unquam interfecit gladio, quot ille sceleribus mori fecit verbo Dei. Si quidem ab Jerusalem usque ad Illyricum quoecunque ibat ubique strages felicissimas agebat. Beati sane, qui ita vincuntur et cadunt; sed beator multo, qui ut bonus Christi miles, in hoc bello ita se gerit ut a latere ejus cadant mille: a dextris vero decem mil-

lia. Sed roget forsitan aliquis, si tum hostes trucidare dicimur, cum eos de peccatoribus justos efficiamus, quid de obstinatis demonibus et hominibus dicemus? an ab eis vinci possumus, et eos vincere non possumus? imo vero auditores, modo velimus, modo strenue dimicemus de istis etiam cadent a latere nostro mille, a dextris vero decem millia.

Sed multum refert in hoc genere belli recte intelligere, quid sit in dextra, et quid in sinistra. Quid igitur dextera est? Bonum æternum. Quid sinistra? Bonum temporale. Perpendite, quæso, diligenter, quæ dicturus sum, Duo genera bonorum duabus manibus tenemus. Dextera, bonum æternum, salutem animæ, regnum cælorum, Deum ipsum summum et infinitum bonum; hæc manu dextra tenemus, quicumque Christiani Catholici sumus: hæc tenemus: nondum quidem re, sed firma et solida spe. Sinistra vero quid? Bona fragilia et caduca, domos, agros, pecunias, res cæteras: hæc est duplex illa benedictio in rore cæli et in pinguedine terræ, quam sancti Patriarchæ posteris suis a Domino precabantur. Duobus his generibus bonorum duo genera hostium insidiantur: bonis æternis quæ in dextera nostra sunt, Dæmones; bonis temporalibus, quæ sunt in sinistra, homines mali quamvis enim et dæmones non raro temporalia nobis incommoda vel conantur inferre, vel gratulantur inferri; et homines improbi frequenter ea nobis suadeant unde non parum dextera nostra lædatur; tamen et illi omnes suos conatus ad oppugnationem dextera præcipue conferunt, et isti sinistrae spoliandæ potissimum incumbunt. Cum Dæmon alicui suadet furtum facere, quid arbitraris præcipue in eo furto spectat, nisi ut unus inique agendo, alter impatienter ferendo uterque animam suam perdat? Sed cum homo homini furtum suadet, nihil certe optare videtur, præter emolumentum temporale, nisi forte in corpore humano animum non humanum, sed diabolicum inclusum gerat? Cum igitur sinistra homines, dextera Dæmones insidentur, et multo sint dæmones plures et fortiores, quam homines, si bona temporalia contra fraudes et machinationes hominum Deo protegente servare poteris, Cadent a latere tuo mille: si vero bona semper contra Dæmonum insidias, tentationes, incursum, impetumque defenderis, tunc vero Cadent decem millia a dextris tuis.

Quæ cum ita sint, quid graves, sapien-

tesque Christiani agere debent, cum a duabus partibus sese oppugnari vident? Plane, si sapiunt, præcipuam curam, præcipuum studium, præcipuam diligentiam et industriam ad latus dextrum custodiendum adhibebunt. Et si pauciores milites habere se videant, quam ut lateri utriusque defendendo sufficiant, more sapientum imperatorum sinistro latere deserto, omnes ad latus dextrum convenire facient. Id certe vobis et verba et exempla sanctorum ostendunt. *Cor sapientis* (inquit Salomon) *in dextera ejus: cor stulti in sinistra illius*: Dominus vero: *Querite primum, inquit, regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis*. Quid Apostoli, quid martyres, quid sancti omnes fecerunt, nonne parentibus, filiis, fratribus, divitiis, honoribus, voluptatibus, vitæ ipsi, ac toti denique sinistro lateri nuntium miserant, ut latus dextrum in tuto collocarent? Quid ipse Deus? nonne, ut hanc sapientiam sanctorum probatam sibi et gratam esse doceat, nosque omnes admoneat, non esse cum periculo dexterae sinistram latus magnificandum, sæpenumero dissimulat damna servorum suorum in parte sinistra, eosque spoliari, vexari, affligi, occidi permittit, ut defensa et custodita maneat pars dextera? *Providebam Dominum in conspectu meo semper, inquit Sanctus David, quoniam a dextris est mihi ne commovear*. Et rursus: *Tenuisti manum dexteram meam*. Et: *Dominus protectio tua super manum dexteram tuam*. Ita igitur sapientes, qui paucissimi tamen rarisimique sunt; homines vero stulti, quorum infinitus est numerus, ita cor et animum, et oculum ad sinistram habent, ut de parte dextera ne cogitare quidem unquam videantur, quæ sane cæcitas atque stultitia nullis verbis explicari potest. Sed fingite animis existere hic aliquem, qui dextra manu gemmam pretiosam teneat quæ multis millibus aureorum vendi queat, sinistra vero nucem vel pomum oboli unius vel duorum, et a dextris quidem decem viros habeat callidos, robustos, armatos qui vel vi vel dolo gemmam ei de manu extorquere summo studio laborent: a sinistris vero inermem, ac debilem aliquem puerum, qui nucem vel pomum insidietur; quæ esset (quæso vos) ejus hominis stupiditas et stultitia prædicanda, si gemmæ pretiosæ oblitus, utraque manu totisque viribus in solo puero repellendo occuparetur, et gemmæ jacturam nihil esse duceret, modo nucem suam vel pomum conser-

varet? At nonne morbo eodem mentis parum sanæ plurimi hodie laborant, quamvis sapientes dici et haberi velint, qui pro pinguedine terræ, pro nucibus et pomis hujus mundi, quæ velint nolint brevi relicturi sunt, totos dies contendere, et in omni prætorio litigare; imo et vitam periculo exponere parati inveniantur: et pro rore cæli, pro gemma illa, clarissima et pretiosissima, gratia Dei, qua una regnum Dei emi potest, et cui eripiendæ integræ legiones robustissimorum Dæmonum dies et noctes advigilant, nihil agere dignantur? non jejuna saltem eos dies, quos Ecclesia præcepit: non elemosynas facere, saltem de eo, quod superest. Et quam multos in hac afflicta regione inveniremus, qui cum ipsis hostes et cælum et terram invadeant, et fidem et opes eripere moliantur, si terram, si opes, si bona temporalia servare possent, fidem perdere, et religionem; et animam, et Deum ipsum non multum curarent? Quando igitur fiet in extremo judicio, formidolosa atque horribilis illa divisio, et oves quidem in dextro, hædi vero in sinistro latere collocabuntur, quo isti miseri sinistrae amatores, nisi ad sinistram latus omnes pertinebunt. Nam sinistram elegerunt, sinistram habebunt, sinistre etiam judicabuntur. Quod si partem sinistram in judicio sortiri vehementer, ut par est, perhorrescimus, et dexteram potius nobis votis omnibus præoptamus, nunc dum licet cor nostrum in dextra constituamus, nunc eam partem nobis bonis operibus præscribamus, iisque virtutum præsidii et munitionibus eam confirmemus, ut nullis hostium dolis vel conatibus eam nobis eripi, neque vivi neque mortui patiamur.

PARS SECUNDA.

Verumtamen *Oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis*. Ad cumulum nostræ lætitiæ post victoriam tam præclaram id accedebat, ut præliis omni ex parte finitis, etiam aspectu et contemplatione cladis hostium nostrorum mentem et oculos oblectemus, et quamquam hic in terris non nunquam accideri solet, et homines justis oculis considerent, et retributionem peccatorum et hostium suorum videant: nam et populus Judaicus Pharaonis exercitum fluctibus Erythraei maris divinitus involvi, et enecari: et rex Ezechias castra Sennache-

ribrevissimo tempore ab Angelo deleri: et magnus Constantinus tyrannum Maxentium in Tiberim fluvium divina vi præcipitari vidit, tamen post diem ultimi judicii quando inimica destructur mors, ac Diabolus et Angeli ejus, et omnes filii perditionis in stagnum ignis ac sulphuris projicientur, tunc vere cum incredibili voluptate ac lætitia *Oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis*.

Neque frustra sapientissimus Propheta non contentus dicere, oculis considerabis, addit *Tuis oculis*, inquit, *tuis considerabis*. Primum ut ostendat in los ipsos oculos, qui nunc bellum et afflictionem vident, tunc pacem sempernam, et hostium miseriam visuros: illos, qui nunc fletibus et persecutionibus atteruntur, tunc adversa iorum clade mirifice consolandos. Deinde *Tuis*, inquit, ut intelligamus non oculos novos esse nobis a Deo donandos, sed nostros restituendos. Si enim capillos capitis nostri Deus numeravit, et unus ex eis non peribit, quanto majore ratione pars corporis nobilissima et pulcherrima, qualis est oculus, integra nobis in illa die resituetur? Denique *Tuis*, inquit Propheta, quod tunc primum nostri esse incipient oculi, cum eos tuto ac libere possideamus: nunc enim quomodo nostros appellabimus, quos nobis etiam repugnantibus sepe curiositas aperit, sopor claudit, pulvis discruciat, fumus affligit, sæneus obscurat, obitus excæcat? Tunc igitur oculis tuis considerabis, quando libertatem filiorum Dei plane assecutus, non oculis modo, sed toti etiam corpori summa potestate dominaberis.

Sed cur, quæso, peccatorum supplicia justis homines videre delectantur? Quid enim crudelius ac inhumanius, quam pascere velle oculos alienis miseris, et delectari suppliciis miserorum? Nulla erit immanitas, auditores, nulla crudelitas, sed sancta et honesta lætitia quando etiam Deus, qui mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum; tamen in interitu peccatorum ridebit. *Quoniam, inquit, vocavi et renuistis: extendi manum meam et non fuit qui aspiceret; ego quoque in interitu vestro ridebo*. Neque miseria et calamitas erit, quæ tantopere beatorum oculos oblectabit: sed splendor divine justitiæ, ordo rerum longe pulcherrimus, mundi totius sapientissima dispositio, quæ non minus in cruciatibus impiorum, quam in præmiis beatorum mirabiliter elu-

cebanf. Nam quæ modo confusa et perturbata sunt, ibi suis locis aptissime collocabuntur. Frequenter modo culpa et pœna, et virtus et præmium, quæ conjuncta esse debent, divisa et separata reperiuntur: nam sæpe flagella, calamitates, ærumnas extra suum locum, in ædibus videlicet justorum nunc habitare videmus: et contra divitiæ, honores, prosperitas nonne crebro præter omne jus in domibus nefariorum degunt? Ut illa miœra nunc omitam, quod cum improbi puniantur, sæpe fit, ut qui peccavit magis, ille puniatur minus: et cum justi munus aliquod accipiunt, non raro accidit, ut ille plus accipiat, qui minus merebatur. Itaque nunc adeo confusa et perturbata sunt omnia, ut *mandus totus quasi chaos quoddam esse videatur*. At in die ultimi judicii, optime et sapientissime omnia componentur, nihilque erit quod extra suum locum usquam reperiatur: ibi pœna perpetuo adhærebit culpæ; ibi cum virtute felicitas nexu indissolubili conjungetur; ibi summa et exactissima proportione singuli quique homines, singula membra, singuli sensus, singula opera sua, et propria vel præmia vel supplicia Deo iudice recipient.

Quod igitur fulgor divinæ justitiæ in pœnis damnatorum ita splendeat, id est, quod et sapientiam et sapientes, omnes mirifice delectabit: neque vero sola delectatio, sed multa præterea commoda et utilitates eo nascentur, quod justi oculis suis considerabunt, et retributionem peccatorum videbunt. Primum, quod sicut impiis dolor; ita justis lætitiæ, ex mutuo conspectu non modicum augebitur. Nam et illis aliquod solatii genus esset, si tormenta suo amicos suos lætere arbitrarentur, et istis incredibile gaudium erit, tam aperte videre, quid evaserint. Deinde securitas perfecta justorum erit visa retributio peccatorum. Quid enim deinceps sancti homines formidabant, cum oculis suis viderint omnes, qui se affligebant, in carceres gehennæ esse conclusos, utque clavi illa divina, quæ claudii, et nemo aperit? Quam securus tibi videris, si unum dumtaxat inimicum haberes, et illum propter aliquod ejus flagitium ad carceres perpetuos damnatum tuis oculis videres? Quam liberi ab omni metu et sollicitudine, etiam noctu iter faceremus, si certo nobis constaret, omnes fures, omnes latrones, omnes nebulones de tota hac provincia esse sublato? Talis erit, et longe major securitas beatorum, cum extra

puteum inferorum nullus unquam improbus toto orbe invenietur. Postremo illud etiam conferet impiorum conspectus, quod pulchriores et splendidiore sanctos homines efficiet; semper enim contraria contrariis comparata majora seipsis quodammodo esse videntur. O quanta luce fulgebit tunc virginum continentia, quando cum stupris et adulteriis imparissimorum hominum conferetur: O quam pulchra et mirabilia sanctorum jejunia tunc apparebunt, quando cum istorum conviviis et compotationibus comparabuntur! O quam heroica videbuntur tunc sanctorum Martyrum certamina, quando cum eorum mollitiæ et teneritudine conspiciuntur, qui morsum unius pulicis ferre non possunt! O quam ingens erit tunc lætitiæ sanctorum et dolor miserorum, cum in conspectu totius mundi prædicari audiemus, ac dici. Ecce iste homo erat, et ille homo erat, iste juvenis erat, et ille juvenis erat, iste dives et nobilis, et ille dives et nobilis; et tamen iste perpetuo virgo fuit, ille ne uxore quidem contentus alienum thorum commaculavit. Iste jejuniis operam dedit, ille ne a crapula quidem et ab ebrietate se abstinuit. Iste sanguinem suum pro Deo fudit, ille ne terram quidem pro Deo perdidit voluit. Ita *Lætabitur justus cum viderit vindictam, et manus suas lavabit*, hoc est pulchriores nitidioresque reddet, *In sanguine peccatoris*.

Reliquum est, auditores optimi, ut quod sanctus Propheta nos prædicat aliquando esse facturos gratia voluptatis, nunc utilitatis causa faciamus. Nempe in die ultimi judicii oculis tuis considerabis et retributionem peccatorum videbis, ut inde plus gaudeas: nunc vero, si sapias, oculis tuis non minus frequenter considerabis, et retributionem peccatorum videbis: ut inde videlicet plus metuas, ut vitia diligenter fugias, ut sollicitè ambules cum Domino Deo tuo. Quam enim causam esse censetis, cur tam facile, tam sæpe, tam sine ulla ratione homines hodie peccent, nisi quoniam oculis suis non considerant, nec retributionem peccatorum vident? An non permulti tam sine ullo metu, tam audacter, tam libere, tam temere peccant, quam facerent, si Deum lignum vel lapideum se habere arbitrarentur? Quis hominum est tam audax, qui si vel debilissimum puero injuriam facere velit, non prius apud se cogitet, an ille quandoque, aut per se aut per alium injuriam ulcisci poterit? Cur

igitur contra Deum omnipotentem, qui omnia videt, qui ubique est præseas qui ulior est peccatorum acerrimus, in cujus manus horribile est incidere, absque ulla consideratione peccamus, nisi quia oculis nostris non consideramus, nec retributionem peccatorum videmus? Deinde si semel temere peccaverimus, ut primus Angelus, ut primus homo, magna res esset, sed excusationem aliquam haberemus: at quod tam crebro, quod singulis fere horis Dominum offendamus, ut facilius capilli capitis nostri, quam peccata animæ nostræ numerari possint, quæ ratio est, nisi quia oculis nostris non consideramus, nec retributionem peccatorum videmus? Sed quid postremo est, quod nos ad peccandum, hoc est, ad jacturam faciendam summi boni et sempiternæ pœnæ debitum contrahendum invitat? Umbra quædam honoris, pauci nummi, una brevissima delectatio, sæpe etiam plane nihil. Multi enim reperiuntur, qui sine ira, sine causa, per jocum, ridendo blasphemant: ergone pro nihilo Deum offendis, regnum cælorum amittis, mortem merearis æternam? Et cur hoc, nisi quia oculis tuis non consideras, nec retributionem peccatorum vides? Quamobrem, auditores optimi, si Propheta monitis obtemperare, et nostræ salutis bene consultum esse velimus, bajulos illos atque operarios imitemur oportet, qui ferendis oneribus victum querunt. Quid enim illi faciunt, cum ad onus aliquod fovendum conducuntur? Num temere et inconsiderate quidvis capiunt? Minime vero: sed potius diligenter prius totum onus circumspiciunt, et virium facultatem, oneris gravitatem, itineris longitudinem sollicitè metiuntur, sæpiusque tentant, an pares humeros oneri ferendo se habere sentiant. Ad eundem igitur modum, cum te ad peccandum, sive demones, sive homines, sive mandus, sive caro provocat, oculis tuis considera, et retributionem peccatorum vide. Cogita tecum, an pondus illarum pœnarum tolerare poteris, cui te peccatum sine ulla dubitatione subjiciet. Et ne forte, quoniam ille nunc ab oculis tuis absunt, te ipsum decipias, eas pœnas cogita, quas hic experimur, et eis condimentum æternitatis adde. Sola enim æternitas ejusmodi est, ut sine ipsa nullum supplicium grave, cum ipsa nullum leve iudicari possit, et tamen hoc salte pœnæ omnes damnatorum condiende sunt. Cogita

igitur quam crucem patereris, si absque alia pœna in hoc templo, ita ut modo stas, perpetuo stare deberes, nonne malles milies mori, quam in æternum hoc modo stare? Quid igitur erit non in templo stare, sed in vivis atque ardentibus flammis jacere, totoque corpore et animo sine intermissione cruciari, atque id in æternum, et ultra, si aliquid ultra reperitur? Quæso vos, qui humeri viva illa incendia tolerare poterunt? Cujus pectus illa tormentorum æternitate non frangetur? *Quis ex vobis, clamat Isaias, poterit habitare cum igne devorante? Quis habitabit ex vobis cum arboribus sempiternis?* O Christiani, si parvos dolores, parva incommoda, parvas ægritudines, tam diligenter cavemus, sumptibus non parcimus, omnes medicos advocamus, quis in re tanta rationem et consilium nobis eripuit, ut oculis nostris non consideremus, nec retributionem peccatorum videamus? Quid cogitamus, si periculum æternorum suppliciorum non cogitamus? Quid videmus, si hoc non videmus? Quid timeamus, si hoc non timeamus? Quid providemus, si hoc non providemus? An falsa hæc esse dicemus? Sed non fabulæ poetarum, neque philosophi gestium, sed ipsa Veritas est, quæ nos ista docuit. Si Deus alicui flagitioso homini nunc diceret: En tibi optio datur, vide quid eligas, vel ab hac hora usque ad mortem podagra laborabis, quæ ne ad momentum quidem, neque noctu neque interdiu quiescere te patietur: vel si nunc morbum effugero cupis, modo monachus Carthusianus ut fias oportet. Quid ille, si ratio nis est compos? num dubitabit e vestigio ad monasterium convolare potius, quam toto tempore vite domi conclusus atque in lecto jacens cum acerbissimis doloribus collectari? Jam igitur cum gehennæ supplicia multo sint majora, quam quivis per dagre dolor: cum spatium æternitatis ininitis partibus excedat omne tempus hujus vite, cum id, quod Deus a nobis requirit, multo sit minus et facilius, quam monachum Carthusianum fieri, quid est quod dubitamus? Quæ tanta suavitas in sceleribus reperitur, ut tam caro pretio emi debeat? Si sapientiam Salomonis, robur Sampsonis, speciem Absalonis, divitiæ Croisi, potentiam Augusti, annos Mathusalem peccando tibi comparares: quid tandem omnia ista prodesse, si postmodum in morte, neque corpus a vermicibus, neque animam a gehenna liberare posses?

Itaque non sunt ista, non sunt hæc (mihi credite) quamvis magna et rara esse videantur, non sunt, inquam, ullo modo digna, quæ sempiternis doloribus comparentur. Ergo si oculis tuis considerabis, et retribu-

tionem peccatorum videbis, et nunc bene sancteque vives, et postmodum beate feliciterque morieris, quod nobis omnibus concedat, qui est in sæcula benedictus. Amen.

CONCIO VIII.

SUPER PSALMUM XC.

DE VERSU NONO ET DECIMO

Quoniam tu es, Domine, spes mea; Altissimum posuisti refugium tuum. Non accedet ad te malum et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.

SYNOPSIS

Enodatur in principio difficultas quædam, tum de coheræntia horum duorum versuum cum precedentibus et subsequentibus, tum de persona loquente, quæ diversa statuitur, scilicet hominis sancti et Prophetæ. Altissimum hoc loco non de adjuncto loci, sed de Deo intelligendum esse significatur. Differentia inter malum et flagellum quæ sit assignatur, quorum illud est peccatum, quod solum verum malum dici debet; hoc vero pœnæ et miseriæ ex peccato ortæ. Resolvitur deinde quæstio, quod nimirum non in hac vita, sed in futura justorum tabernaculo non accedet malum, vel non appropinquabit flagellum. Quod ut evidentius intelligatur quinque enumerantur hominum genera. Primum, in quibus malum, id est, peccatum proprium suum habet domicilium. Secundum, in quibus quidem habitat, sed ab eo liberari facili negotio possunt. Tertium eorum, in quibus quidem peccatum ipsum non habitat, sed in iis adhuc concupiscentia vivit. Quartum, soli fuisse Adam et Evam in statu innocentie. Quintum, sunt homines perfecte beati; ubi æterna beatitudo describitur, nosque eo serio imitamur.

Pars altera exponit, in hoc etiam sæculo suo modo posse impleri promissionem psalmographi: cur et quomodo Deus aliquando justum permittat lapi, ex D. Gregorio docetur. Solos malos proprie flagellari, utpote quibus flagel-

lum ad animam usque penetrat; sanctis vero non nisi ad extrema pertingit, exemplo S. Bernardi et S. Stephani Presbyteri, S. Gregorii et omnium Martyrum proleze ostenditur. Sanctis non modo non obesse, sed et prodesse flagellum declaratur, quia ad cursum incitat, quo destinamur, quod variis exemplis et similitudinibus confirmatur. Tribulationes potius flagellum quam flagellum esse demonstratur ex comparatione, quia flagellum refrigerat, muscus abigit, reficit et recreat, quæ omnia et flagellum egregie præstat, uti exemplo Arnulphi, eujusdam divitis a D. Bernardo conversi, et variis sacre Scripturæ testimoniis comprobatur.

Quoniam tu es, Domine, spes mea; Altissimum posuisti refugium tuum: Non accedet ad te malum, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Psalmum nonagesimum, auditores optimi, quem Deo auctore atque adiutore suscepimus explicandum, carmen esse dramaticum, summoque artificio compositum, in prima nostra oratione breviter admonuimus. Id nobis in iis verbis intelligendis, quæ hodierna die suo ordine exponenda se offerunt, magno usui esse poterit. Nam primus ille versiculus: Quoniam tu es, Domine, spes mea, Altissimum posuisti refugium tuum, totus est apertus et facilis, et a nobis etiam expositus, cum in explicatione primi et secundi versus hujus psalmi, de vi et significatione vocabulorum, Altissimi, spei et refugii, disseruimus. Sola connexio et